

Hållbar omställning inom samhällsekonomin

Nils Fagerberg

Ekologisk ekonom

Kursen Hållbar omställning

14-01-31

Högskolan i Jönköping

Dagens upplägg

- Ringa in de svaga punkterna i det rådande ekonomiska systemet
- Beskriva de centrala bristerna inom penningssystemet
- Olika tolkningar kring pengarnas funktion och möjligheter
- Lösningförslag för en bättre samhällsekonomi

Uppvärmning med tre påståenden

- Den rådande ekonomiska strukturen skadar den långsiktiga samhällsutvecklingen!
- Bristerna bryter ner det demokratiska systemet!
- Banksektorn styr samhällsekonomin, politikerna får allt mer administrerande roll och låntagare och skattebetalare betalar för systemet!

De viktigaste problemområdena

- Målsättningen om ekonomisk tillväxt
- Global avreglering av marknader baserade på reella värden och till viss del finansiella värden
- Penningsystem som motverkar hållbar utveckling

Problemonråden med globalisering/avreglering

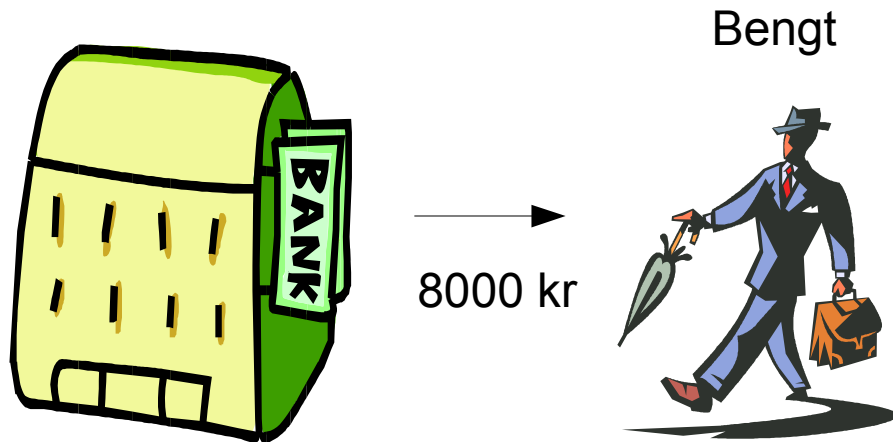
- Göder ojämna fördelningar av tillgångar (Paretoeffektivitet i kombination med begränsade fysiska resurser blir inte bra)
- Ekologiska värden och humanitära värden kan aldrig uppskattas till sitt fullständiga värde av en marknad.
- Konkurrens genom storlek är mer avgörande än andra faktorer
- Ofullständig information ger dåligt fungerande marknader
- Lagen om komparativa fördelar (Ricardo) bygger på att finansiellt kapital är nationellt bundet och kostnaden för arbete konstant
- Undergräver samhällets resiliens och självförsörjande förmåga
- Tendens att kostnader externaliseras och intäkter internaliseras

Penningsystem

- Hur många av er är skuldsatta?
- Två minuter att diskutera med bänkgrannen:
  - Om du är skuldsatt, på vilket sätt hade ditt liv sett annorlunda ut om du inte hade haft någon skuld?
  - Om du är skuldsatt, vad är meningen med att du är skuldsatt?
  - Om du inte är skuldsatt, hur har du lyckats med det?

Hur gör bankerna när de skapar nya pengar?

- Banken har 1000 kr i form av sedlar.
- Banken lånar ut 8000 kr till Bengt.
- Banken skapar 8000 kr från ingenting!

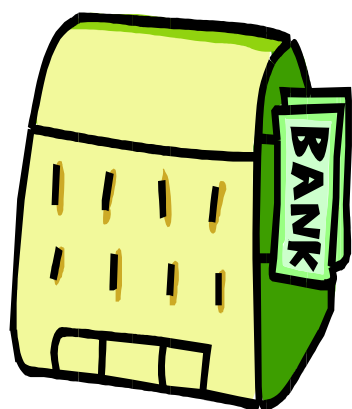

Hur är det möjligt?

Först och främst måste vi notera några viktiga saker:

- Banken skapar inte "riktiga" pengar (som skapat av riksbanken). Den skapar sekundärkredit (kredit skapat av banken själv).
- Banken måste hålla sig inom kraven för kapitaltäckning.
- Banken måste kunna redovisa en bokföring som är i balans.

Bankernas bokföring

8000 kr

Bankens balansräkning:

1. Innan Bengt har fått lånet

	Tillgångar:
Kassa:	1000
Utlåning:	0

	Skulder:
Inlåning:	0
Eget kapital:	
Eget kapital:	1000

2. Efter att Bengt har fått lånet

	Tillgångar:
Kassa:	1000
Utlåning:	8000

	Skulder:
Inlåning:	8000
Eget kapital:	
Eget kapital:	1000

- Bengt får tillgång till sina pengar via ett inlåningskonto i banken.
- Bengts löfte att återbetala lånet noteras som en tillgång för banken.

Kapitaltäckningskravet

- Kapitaltäckningskrav (Basel III):

$$7 \% < \frac{\text{(kapitalbas) Eget kapital}}{\text{(kapitalkrav) Riskvägda tillgångar}} \qquad 0,07 < \frac{1000 \text{ kr}}{14286 \text{ kr}}$$

- Det finns flera faktorer som i slutänden försvagar kapitaltäckningskravets förmåga att begränsa nyskapandet av pengar.
- Eget kapital behöver inte vara enbart centralbankspengar. Förlagslån och viss del aktier.
- Egen riskvägning av tillgångar försvagar kapitaltäckningskravet. Intern riskklassificeringsmetod (IRK) Riskvikt på bolån nere på 5% i svenska banker. Lån till stater anses vara utan risk.

Kapitaltäckningskravet

”En bank kan komma undan med ett eget kapital – riktigt aktiekapital och upparbetade vinster – på 2800 kronor för utlåning på 1 miljon kronor.”

Stefan Ingves, Sveriges Riksbankschef, 09-11-19

Åren innan finanskrisen motsvarade de europeiska bankernas täckning av centralbankspengar i genomsnitt 3-4% av deras utlåning.

Joseph Huber, prof Martin Luther University, 2014

Vilken kontroll utövar riksbanken med sin styrränta?

- Styrräntan påverkar marginellt hur mycket kredit som skapas. Styrräntan styr priset på ny kredit och således vinstmarginalen för bankerna.
- Bankerna bestämmer penningtillförseln medan centralbanken förser bankerna med kapitaltäckningsbehovet efteråt.

Joseph Huber, 2014

"I den verkliga världen ger banker ut lån oberoende av kapitaltäckningskrav, för att sedan under nästa bokslutsperiod låna eventuellt täckningsbehov. Kraven från regelverket tvingar Fed att låna ut vad bankerna behöver. ... En centralbank kan bara vara efterföljaren, inte ledaren när den justerar kapitalreserverna i banksystemet."

Warren Mosler, ekonom MMT, 1995

Kapitaltäckningskravet har liten betydelse som begränsande ramverk! Det som begränsar en banks kreditskapande är tillgången på kreditvärdiga och villiga låntagare och att omsättningen ökar rimlig omfattning.

Vad händer när Bengt betalar av sitt lån?

Bankens balansräkning:

1. Innan Bengt har fått lånet

Tillgångar:	
Kassa:	1000
Utlåning:	0

Skulder:	
Inlåning:	0
Eget kapital:	
Eget kapital:	1000

2. Efter att Bengt har fått lånet

Tillgångar:	
Kassa:	1000
Utlåning:	8000

Skulder:	
Inlåning:	8000
Eget kapital:	
Eget kapital:	1000

3. Efter att Bengt har betalat tillbaka lånet

Tillgångar:	
Kassa:	1000
Utlåning:	0

Skulder:	
Inlåning:	0
Eget kapital:	
Eget kapital:	1000

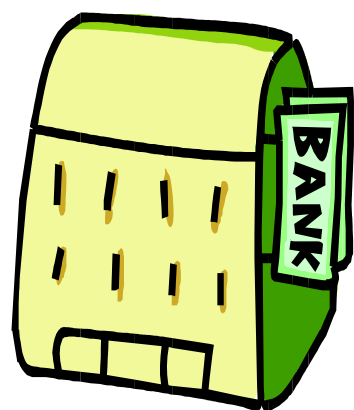

→
8000 kr
←
8000 kr

- Pengarna försvinner !

Banken kräver ränta för sina tjänster

8000 kr
8000 kr

Bengt

$$(8000 * 0,03) = 240 \text{ kr/år}$$

1. Innan Bengt har fått lånet

Tillgångar:	
Kassa:	1000
Utlåning:	0

Skulder:	
Inlåning:	0
Eget kapital:	
Eget kapital:	1000

2. Efter att Bengt har fått lånet

Tillgångar:	
Kassa:	1000
Utlåning:	8000

Skulder:	
Inlåning:	8000
Eget kapital:	
Eget kapital:	1000

3. Efter att Bengt har betalat tillbaka lånet

Tillgångar:	
Kassa:	1000
Utlåning:	0

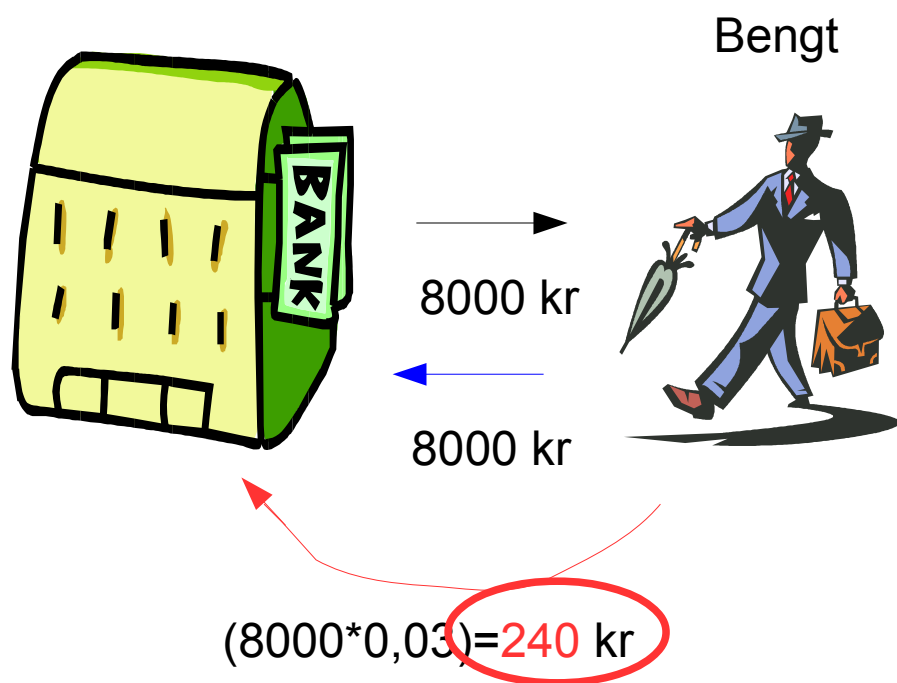
Skulder:	
Inlåning:	0
Eget kapital:	
Eget kapital:	1000

4. Bengt har betalat ränta

Tillgångar:	
Kassa:	1240
Utlåning:	0

Skulder:	
Inlåning:	0
Eget kapital:	
Eget kapital:	1240

Banken kräver ränta för sina tjänster

Med andra ord:

A) Amorteringar raderar ut pengar medan räntebetalningar för över befintliga pengar från användare till bankerna.

B) Banken skapar kredit som täcker återbetalningen på lånet, men inte kostnaderna för räntebetalningarna.

Varför är det populärt med amorteringsfria lån?

A) Amorteringar raderar ut pengar medan räntebetalningar för över befintliga pengar från användare till bankerna

- Hur mycket ränta betalas till svenska kreditinstitut per år?

- Total inlåning i Sverige 2011 är ca 2 843 000 000 000 kr
- 3% av totala inlåningen motsvarar 85 290 000 000 kr
- Storbankernas totala räntenetto var 27 miljarder kr under 3:e kvartalet 2012 Finansinspektionen (per år, $27 \times 4 = 108$, jmf med Sveriges BNP 3500 miljarder kr)

- Varifrån ska folk få pengar för att täcka räntebetalningarna?

- Riksbanken?

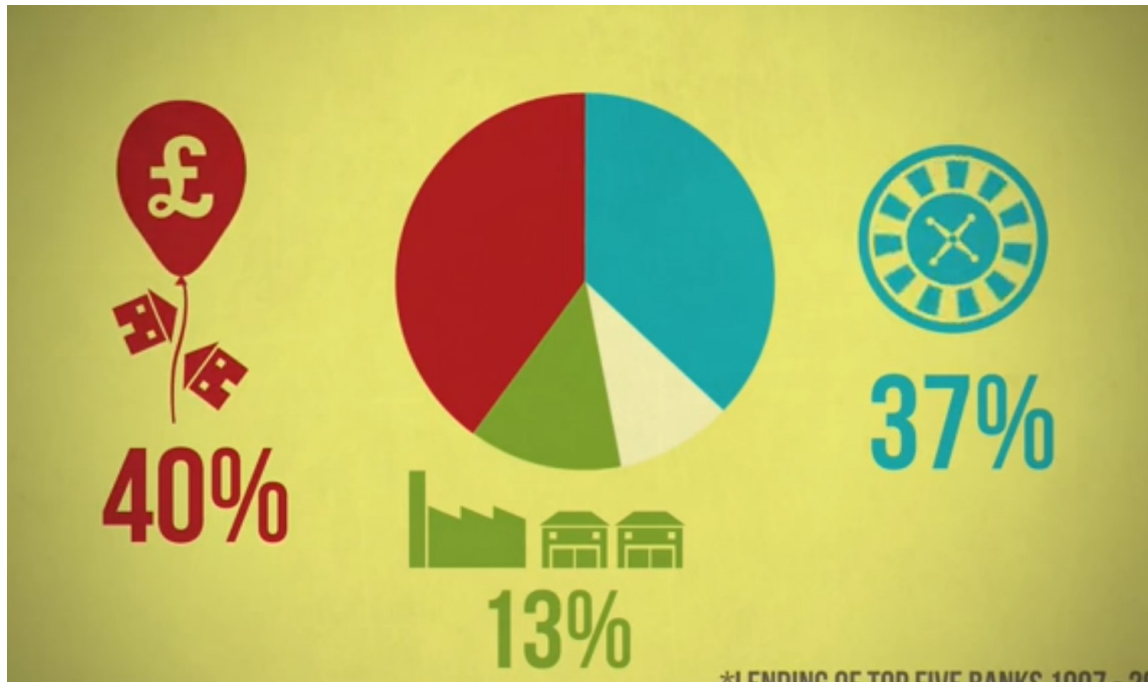
”Finns ingen sådan funktion” Per Kvarnström, Riksbankens avd. för penningpolitik, 14-01-29

- Övriga banker?

”Bankerna kan genomföra i stor skala det som tidigare endast suveräna stater kunde, nämligen köpa tillgångar med sina egna pengar. Banker lånar således inte bara pengar ut i cirkulation, utan spenderar också pengar ut i cirkulation.”

Joseph Huber, 2014

Vart hamnar de nyskapade pengarna?

Bildkälla: Positive Money 2014

	USA 97-07	Tyskland 92-08	England 97-07
Högre priser på kapitalvaror	40%	75%	77%
Högre priser på konsumtionsvaror	40%	12,5%	13%
Inkomstökningar	20%	12,5%	10%

Källa: Joseph Huber 2014 och Positive Money 2014.

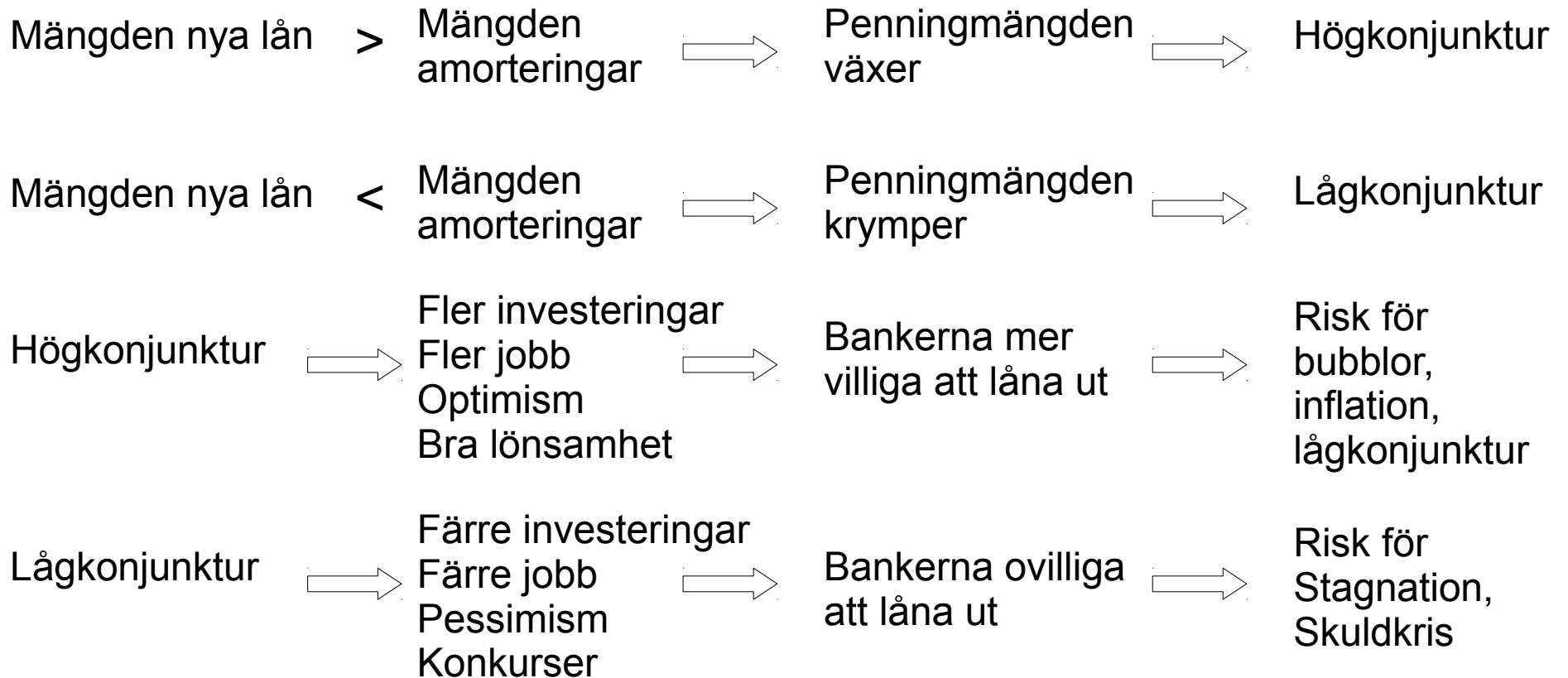
B) Banken skapar kredit som täcker återbetalningen på lånet, men inte kostnaderna för räntebetalningarna

Hur löser människor problemet med att få ihop 108 000 000 000 kr per år? Penningbrist?

Kännetecken från den moderna ekonomin:

1. Ökar intäkterna genom att arbeta hårdare/expandera sin affärsverksamhet → Ekonomisk tillväxt, konkurens, övertidsarbete, positiv handelsbalans, konsumtion
2. Skär ner på kostnaderna → Åtstramningspaket, slimmade verksamheter
3. Lånar mer pengar → Skuldsättning, skuldkriser, inflation
4. Ger upp/går i konkurs → Arbetslöshet/utslagning

Ekonomiska cykler

Vad är det som styr hög- respektive lågkonjunkturer?

Vad är tendensen i ett system som får verka ostört?

Vad krävs för att bryta tendensen och gå i motsatt riktning?

Vem eller vad är det som styr?

Vilka är problemen med penningssystemet?

- En förståelse av problemen börjar med det faktum att pengar inte är en naturlag utan en social konstruktion!

Detta är huvudproblemen:

1. Skuldsättning är ett krav för att pengar ska skapas.
2. Samhället (skattebetalarna) står för riskerna med systemet.
3. Vinsten från penningsskapandet går främst till bankerna.
4. Privat vinstoptimering styr systemet.

Dessa problem leder till:

1. Kronisk penningbrist
2. Skuldfällor
3. Ökande förmögenhetsklyftor
4. Oberäkneliga konjunktursvängningar
5. Krav på evig ekonomisk tillväxt

Olika beskrivning av verkligheten

Efter Joseph Huber, 2014

Ny reformistisk valutateori (NCT)	Modern penningteori (MMT)
Kritik mot "fractional reserve banking" Illegitim eftersom privata företag ges rätten att ge ut samhällets betalningsmedel, samt dysfunktionell eftersom det orsakar instabilitet och kriser utanför bankernas ansvar.	Svar: Köper inte den verklighetsbeskrivningen. FRB behövs för den ekonomiska tillväxten.
Banker stimuleras att ta stora risker En ökning av kreditgivningen fördelar risker och vinster ojämnt mellan bankerna och övriga samhället vilket ökar risktagandet	Svar: De stora talens lag kan appliceras när det gäller ett helt banksystem. Kapitaltäckningen totalt sett för banksystemet ligger alltid på en riskfri nivå.
Finansiella kriser har sin grund i monetära brister Bankernas oreglerade kreditgivning leder till inflation, inflation i kapitalvaror, svaga valutor, konjunktursvängningar och bankkriser.	Svar: Finansiella kriser beror på andra orsaker än monetära brister, som t.ex. efterfrågebrist.
Svar: Lagen bygger på gammal penningsyn där bytesmedlet baseras på metallmynt. I de fall då folk har börjat ta ut sina besparingar har det skapat bankkriser.	Fullartons lag om reflux Inflation och valutors värdeförluster sker inte p.g.a. monetära skäl, och om det skulle uppstå skulle folk ta ut sina besparingar eller byta mot kontanter.
Kontroll av penningtillförseln Det måste finnas en institutionell kontroll som balanserar penningmängden mot den reala ekonomiska tillväxten.	Svar: Penningtillförseln reglerar bäst sig själv på en fri marknad. Effektiva finansiella marknader prissätter all relevant information.

Olika beskrivning av verkligheten

Efter Joseph Huber, 2014

Ny reformistisk valutateori (NCT)

Statlig rättighet att "äga" penningssystemet

Pengar är en del av statens suveräna rättighet och i den rätten bör ingå:

1. ensamrätt att bestämma enheten för valutan
2. ensamrätt att skapa/ge ut valutaenheter
3. ensamrätt till senioraget

Viktigt att separera på pengar och bankskapad kredit

Skilj på ansvarsområdena "skapa pengar" och "använda pengar". Banker ska vara fria företag när det gäller användning av pengarna, men de ska inte ha rätt att skapa pengar.

Pengar bör vara skuldfria

Pengar behöver inte lånas in i cirkulation utan kan lika gärna spenderas in till cirkulation utan ränte- eller skuldkrav.

Modern penningteori (MMT)

Svar:

Pengar är en nyttighet bland andra nyttigheter, d.v.s. en endogen skapelse av marknadsaktörerna. Lita på marknadens nyttomaximering.

Svar:

Pengar och kredit är samma sak och kan inte separeras.

Svar:

Alla pengar bygger på en skuldförbindelse.

Lösningar ?

Först det stora ekonomiska perspektivet, så här löser vi världsproblemen:

- **Ekonomisk tillväxt**

Ta bort det expanderande kravet från penningssystemet. Ersätt med bättre och flera kompletterande välfärdsmått som bättre beskriver hållbar utveckling, GPI, HDI, Ecological footprint.

- **Global avreglering av reala marknader**

Riv upp internationella frihandelsavtal som gäller fysiska produkter och finansiellt kapital. Genomför skattereformer som ökar beskattningen på ekosystemtjänster och internationellt rörligt kapital.

- **Bristfälligt penningssystem**

Reformera penningssystemen. Återför utgivningsrätten till staten. Minimera andelen skuldbaserat bytesmedel.

Lösningar ?

Pengar är en konstruktion och
inte ett naturfenomen!

Är vi nöjda med konstruktionen?

Om inte, hur ska den förbättras?

Var ligger problemen med pengarna ?

Svag koppling till reella verkligheten

Skuldbaserat

Seniorage- /vinstfördelning

Risk- /kostnadsfördelning

Ränteanvändningen

Privat utgivningsrätt

Få kompletterande alternativ

Aristoteles
Abraham Lincoln
Frederick Soddy
Stephen Zarlenga
Joseph Huber
James Robertsson

Två sätt att verka för en lösning

- Förändring ovanifrån. Penningssystemet reformeras genom beslut i de demokratiska institutionerna
- Förändring underifrån. Alternativa lokala penningssystem tas fram som kan fungera sida vid sida med den nationella valutan

Lösning ovanifrån

1. Riksbanken utnyttjar sin ensamrätt att ge ut pengar genom att bestämma hur stor del skuldfria pengar som ska tillföras till samhället.

Svag koppling till reella verkligheten

2. När en ny summa pengar ska tillföras samhället sker det genom att staten får denna summa att förfoga över.

Seniorage- /vinstfördelning

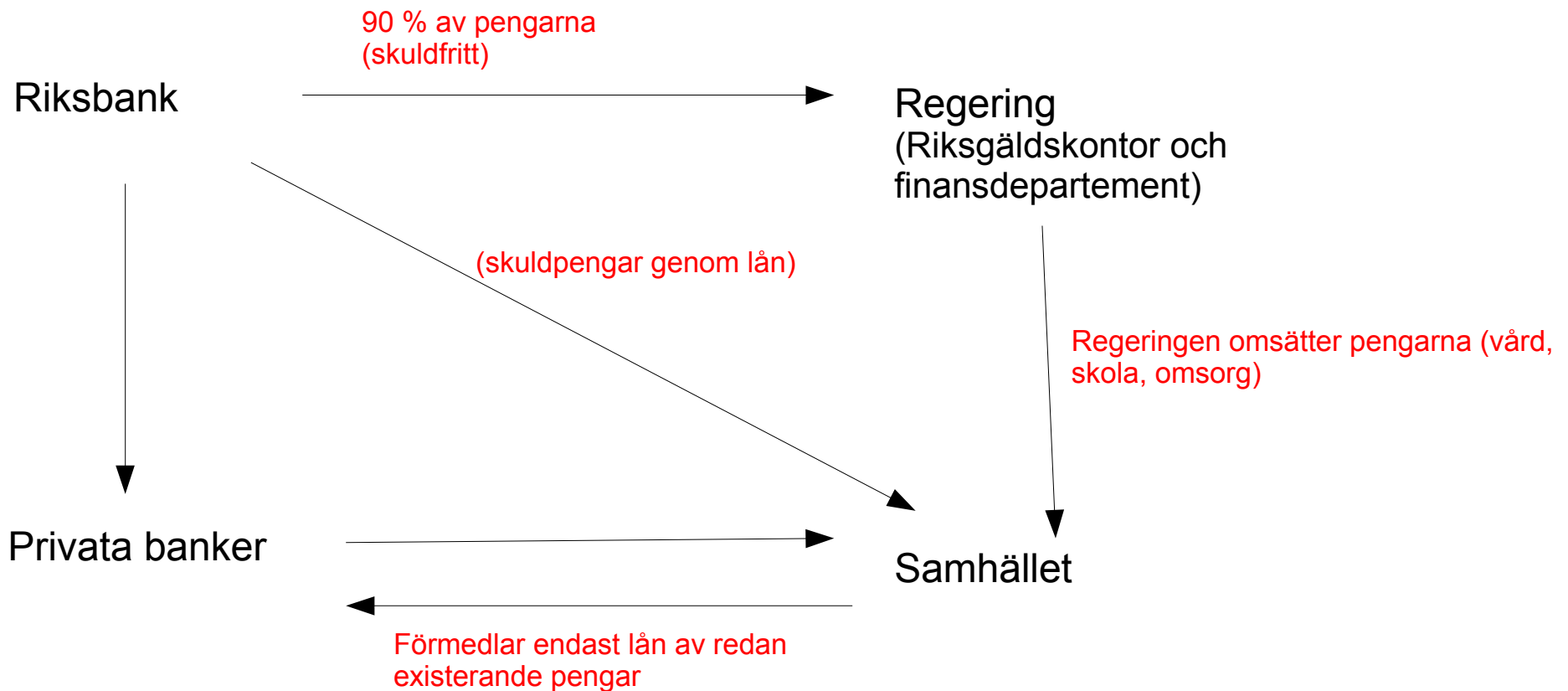
3. Kapitaltäckningskravet höjs till 100% för privata banker genom att inlåningen plockas bort från bankens balansräkning och ersätts med motsvarande skuld till riksbanken. Skulden betalas av i samma takt som amorteringar kommer in till banken.

Skuldbaserat

Risk- /kostnadsfördelning

Privat utgivningsrätt

Ett system med enbart statlig utgivning av pengar (både med och utan skuld)

- Statlig bank för privat utlåning, privata banker avkrävs 100% kapitaltäckning

Vad skulle hända?

- successivt minskande skuldsatthet
- mindre brist på pengar
- reella sektorn växer, finansiella krymper
- mer pengar till statlig infrastruktur
- kontroll på inflationen
- fler arbetstillfällen
- möjlighet att gå ifrån målsättningen om ekonomisk tillväxt
- mindre räntebetalningar, mindre klyftor

Förändring underifrån

Lokala lösningar för samverkan och utbyten:

- Lokala valutor (Chiemgauern, Tyskland)
- Bitcoin (Interaktiv global valuta på nätet)
<http://www.bitcoin.se/>
- Bytesringar (Stockholms bytesring)
- Tidsbanker (Itaca hour, USA)
- Hjälpparring (Förgreningen Växjö) <http://www.gavoforgreningen.se/>

Räntans vara eller icke vara

Om utlåningsränta är rätt eller fel är en komplicerad fråga som bottnar i strukturen av omgivande ekonomi, syfte med valutan och moral.

Argument för:

- Långgivaren har rätt att ta ut en skälig ersättning för de alternativkostnader som drabbar utlånanaren
- Alternativkostnader blir kännbara ju större inslagen är av inflation av tillväxt i ekonomin

Argument mot:

- Räntan förstärker valutans lagringsfunktion, vilket försämrar cirkulationen
- Räntan är moraliskt och juridiskt förkastlig eftersom pengar till sin natur bygger på ett socialt kontrakt och således inte kan ägas privat
- Räntan representerar orättvisa betalningsströmmar

Räntan är en viktig faktor i en samhällsekonomi, men den är en sekundär faktor eftersom lämpligt praktiserande bör anpassas efter den omgivande ekonomiska verkligheten. Den är dock en viktig förstärkande kraft till inflation och tillväxtkrav.

Två troliga scenarier om framtiden

Kontrollerad justering

- Kriserna avlöser varandra.
- Systemet överlever genom att staten pumpar in pengar i bankföretagen
- Hyperinflation och allt tuffare nedskärningar
- Utslagning, skuldfällor, uteliggare, arbetslöshet ökar successivt
- Problemen driver fram en demokratisk reform av de ekonomiska systemen

Kollaps

- Den stora krisen kommer och systemet kollapsar
- Samhället står lamslaget utan fungerande banker och betalningsmedel
- Kraftig deflation
- Offentliga strukturer upphör att fungera
- Kaos, våld och svält
- Ordning uppstår i små lokala samarbeten, med lokala lösningar på bytesmedel

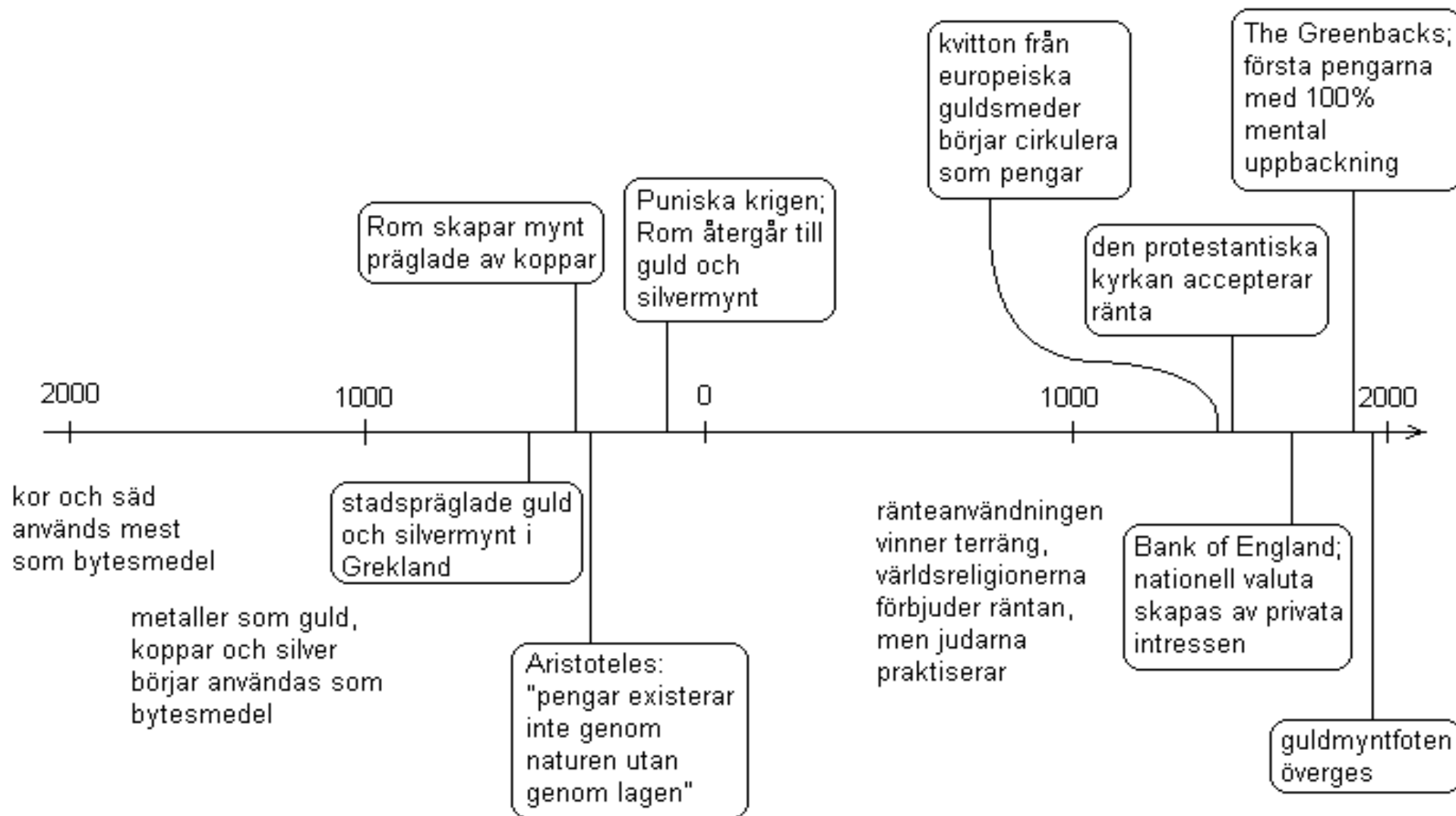
Guldsmederna under 1500-talet kommer på hur man skapar papperspengar genom förtroende

- Förtroende att förvara guld
- Skrev ut kvitton till dem som lämnade in guld för förvaring
- Kvitton börjar cirkulera som betalningsmedel
- Smederna börjar skriva ut kvitton utan täckning
- Fractional Reserve Banking

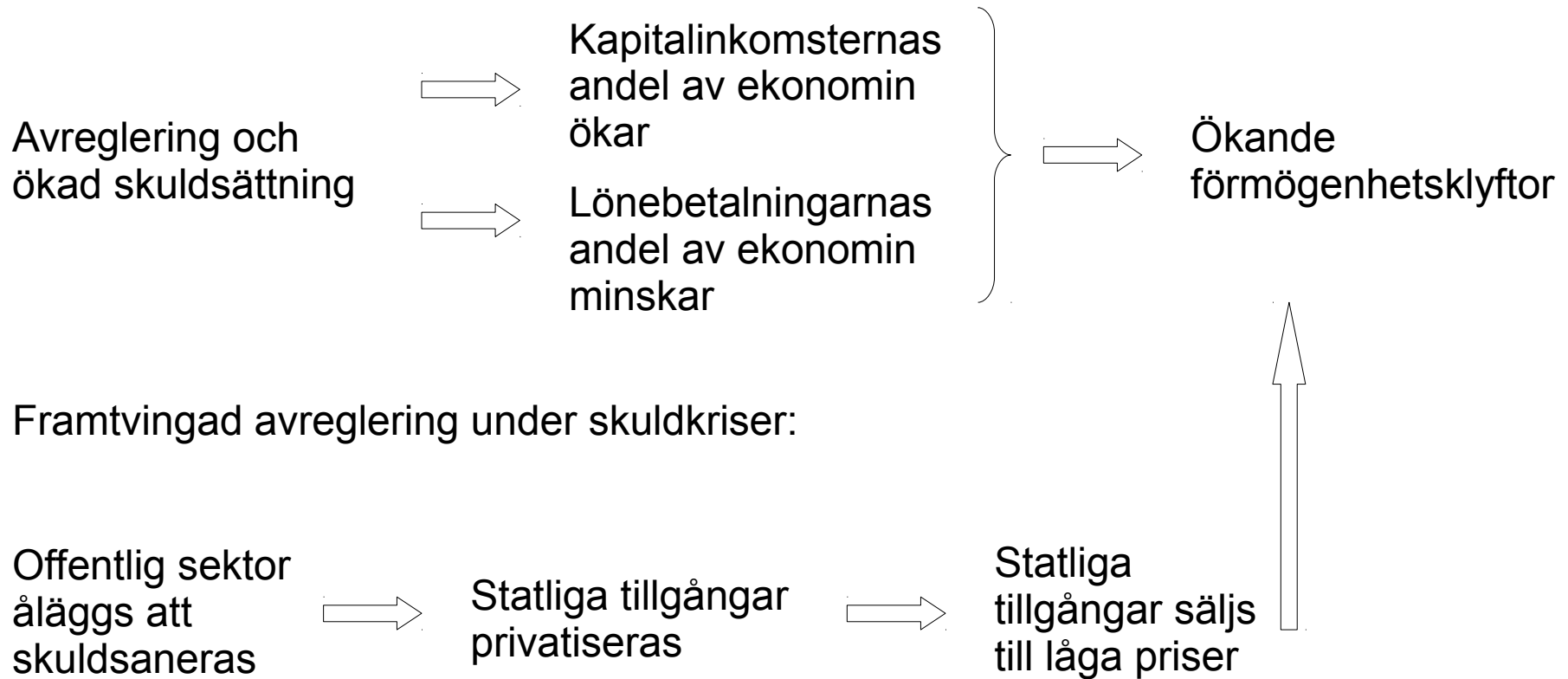

Översikt av pengarnas historia

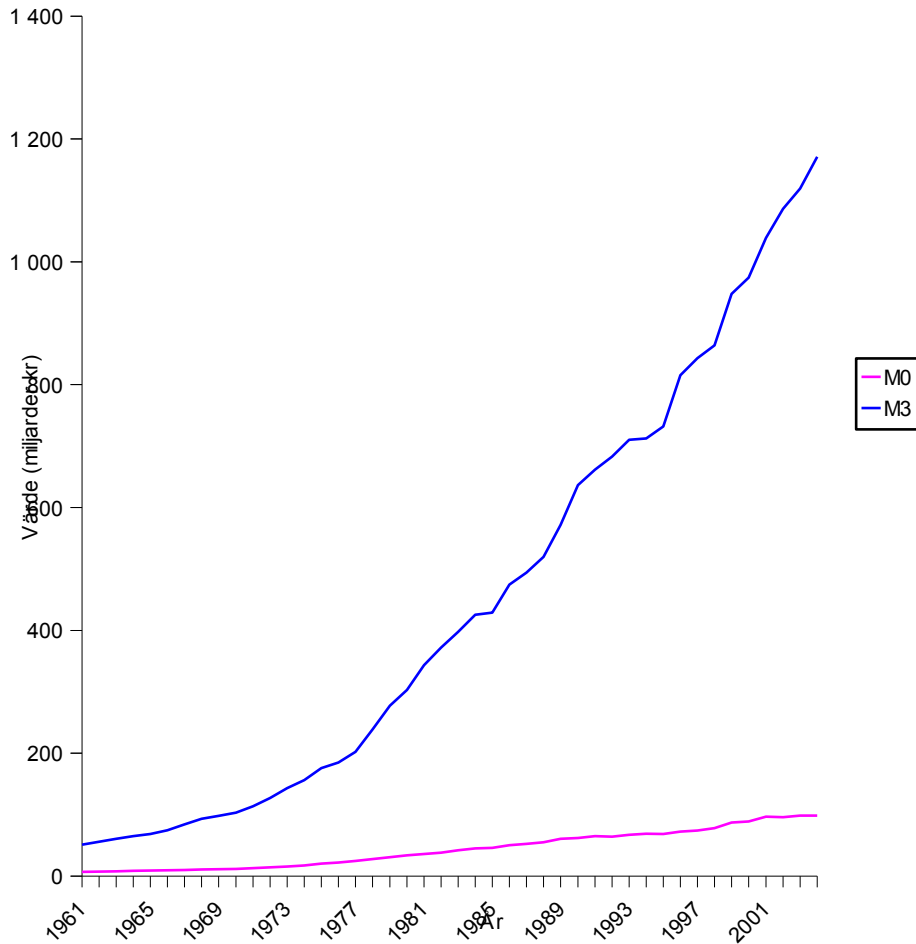

Förmögenhetsklyftor

Inflation

Penningmängd i M0 och M3

- (Överskott på pengar)
- Dyrare produktion
- Självförstärkande p.g.a ränta och skatter

- Det är storleken på förändringen av penningmängden som är huvudorsaken till inflationen, inte storleken på penningmängden i sig.
- Vad mäts inflationen på?